

**DOĞUM SONRASI DÖNEMDE VERİLEN AİLE PLANLAMASI EĞİTİMİNİN
YÖNTEM KULLANMAYA ETKİSİ**
**The effect of family planning education given during postpartum period on the use of
contraceptive methods**

Melis NAÇAR¹, Ahmet ÖZTÜRK², Yusuf ÖZTÜRK³

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, kadınlara doğum sonu dönemde verilen aile planlaması eğitiminin, yöntem kullanmaya olan etkisini belirlemektir.

Gereç ve Yöntem : Çalışma, Kayseri Doğumevi'nde Aralık 1999 - Haziran 2000 tarihleri arasında yapılmıştır. Hastanede Aralık ayında doğum yapan 300 kadının 150'si müdahale, 150'si de kontrol grubuna rastgele olarak alınmıştır. Her iki gruptaki kadınlara ön anket uygulandıktan sonra, müdahale grubundaki kadınlara doğum sonrası aile planlaması konusunda bireysel eğitim yapılarak broşür verilmiştir. Doğumdan altı ay sonra, müdahale grubunda 137, kontrol grubunda 123 kadınla tekrar görüşülerek yöntem kullanma durumlarıyla ilgili anket uygulanmıştır.

Bulgular : Yöntem kullanma oranı müdahale grubunda eğitim sonrasında % 62.0'dan % 88.3'e kontrol grubunda ise % 61.0'den % 71.6'ya yükselmiştir. Eğitim öncesi etkili yöntem kullanma oranı müdahale grubunda % 32.8, kontrol grubunda % 36.6 iken, bu oranlar müdahale grubunda % 21.9, kontrol grubunda % 4.0 oranında artmıştır.

Sonuç : Doğum sonrası erken dönemde verilen aile planlaması eğitimi, yöntemlerin kullanım oranını arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile planlaması, Eğitim, Doğum sonrası dönem, Danışmanlık

Abstract

Purpose: The aim of this study was to determine the effect of education given to women in postpartum period on the use of family planning methods.

Material and Methods: This study was carried out between December 1999 and June 2000 in the State Maternity Hospital of Kayseri. A total of 300 postpartum women were randomly assigned to control (150 women) and intervention (150 women) groups. After a preliminary questionnaire was applied to women in both groups, an individual education about postpartum family planning was given to women in the intervention group and a brochure was distributed. Six months later, a final questionnaire about their use of methods was applied to women being 137 in the intervention group and 123 in the control group.

Results: After the education, the rate of using any contraceptive methods rose from 62.0 % to 88.3 % in the intervention group and from 61.0 % to 71.6 % in the control group. While the rate of using modern contraceptive methods was 32.8 % in the intervention group and 36.6 % in the control group before education, this rate increased respectively to 21.9 % and 4.0 % after the education.

Conclusion: We concluded that giving family planning education for women in early postpartum period increased the rate of using family planning methods.

Key Words: Counseling, Education, Family Planning, Postpartum Period

Aile planlaması (AP) çalışmalarındaki temel hedefin ana ve çocuk sağlığını iyileştirmek olduğu bilinmektedir (1-2). Yapılan çeşitli çalışmalarda, aile planlaması programlarına ağırlık verilmesi ile

anne ölümlerinin % 30-40 (3), bebek ölümlerinin de en az % 20 oranında azaltacağı belirtilmektedir (4-7). Ülkemizde de 30 yılı aşkın bir süredir, riskli gebelikleri önleyerek kadın ve çocuk sağlığını korumayı amaçlayan, ailelere gerekli bilgi ve hizmeti sunarak doğurganlıkları ile ilgili özgürce ve bilinçli seçim yapmalarını sağlayan politikalar izlenmiştir. Ancak buna rağmen, aile planlaması yöntemlerinin kullanım oranları halen istenilen

Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi 38039 KAYSERİ
Tıp Eğitimi. Öğr.Gör.Dr.¹, Halk Sağlığı, Y.Doç.Dr.², Prof.Dr.³.

Geliş tarihi:31 Aralık 2002

düzeğe gelememiştir. Bu oranı artırabilmenin en önemli yollarından birinin, kişileri bilgilendirmeye yönelik eğitim yapılması olacağı aşıkardır. Öte yandan eğitim, kişilerin bu bilgiye en çok ihtiyaç duyacağı bir zamanda yapıldığı taktirde daha başarılı olabilir (8). Doğumun hemen sonrası, eşlerin kısa zaman içerisinde bir çocuk sahibi olmayı düşünmedikleri ve dolayısıyla aile planlamasıyla ilgili arayışlar içinde oldukları bir dönemdir.

Bu çalışmada; doğum sonrası erken dönemde verilecek olan eğitimin, aile planlaması yöntemlerinin kullanımına olan etkisini saptamak amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışma, Kayseri Doğum ve Çocuk Bakımevi Hastanesinde 1999 yılının Aralık ayında doğum yapanlardan, Kayseri il merkezinde oturan ve evinde ya da ona ulaşabilecek bir yakınında telefonu olan 260 kadın üzerinde yapılan bir müdahale araştırmasıdır.

Örnek büyüklüğü hesaplanırken, 15-49 yaş grubu kadınların yöntem kullanma oranı, 1998 TNSA sonuçlarına göre yaklaşık % 60 olarak alınmış ve bu değerin araştırmamızdaki eğitim sonucunda % 80'e çıkarılması hedeflenmiştir. Buna göre, alınması gereken örnek büyüklüğü, % 95 güven aralığında ve % 5 sapma ile 118'i eğitim grubu, 118'i kontrol grubu olmak üzere toplam 236 kişi olarak hesaplanmıştır. Çeşitli nedenlerle araştırmadan ayrılacak kadınlar göz önüne alınarak, müdahale grubuna 150, kontrol grubuna 150 olmak üzere toplam 300 kişinin çalışmaya alınması planlanmıştır.

Araştırma kapsamındaki kadınlar, rastgele olarak müdahale ve kontrol gruplarına alınmış, bu gruplara anketleri ardışık günlerde uygulanmıştır. Anket uygulaması ve eğitim, doğumdan sonraki ilk 24 saat içinde ve hastane odasında yapılmıştır.

Müdahale grubuna, yöntem kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli özellikleri içeren eğitim

öncesi anket uygulandıktan sonra, araştırmacı tarafından postpartum aile planlaması, laktasyon ve kontrasepsiyon ilişkisi, bu dönemde kullanabilecekleri yöntemler ile ilgili yaklaşık 20 dakika süren bireysel eğitim yapılmıştır. Eğitimlerin sonunda, kadınlara bu araştırma için özel olarak hazırlanan "Postpartum aile planlaması" broşürü de verilmiştir. Kontrol grubuna alınan 150 kadına da aynı anket uygulanmış, ancak herhangi bir eğitim ve broşür verilmemiştir.

Doğumdan altı ay sonra eğitim ve kontrol grubundaki kadınlar hastaneye davet edilerek, gelmeyenler ise evlerinde ziyaret edilerek, doğum sonrası bakım ve aile planlaması yöntemi kullanma durumu ile ilgili soruların yer aldığı eğitim sonrası anket uygulanmıştır. Altı aylık dönem sonunda, kadınların verdikleri adreste bulunmaması nedeniyle müdahale grubunun % 91.3'üne (137 kadın), kontrol grubunun ise % 82.0'ına (123 kadın) ulaşılabilmiştir.

Rahim içi araç, oral kontraseptifler, enjekte edilen kontraseptifler, norplant, kondom, tüp ligasyonu, vazektomi, diyafram ve spermitler modern ya da etkili; geri çekme, takvim ve emzirme ise geleneksel ya da etkisi sınırlı yöntemler olarak kabul edilmiştir.

Veriler bilgisayarda Epi İnf05 programı ile değerlendirilmiş, istatistiksel analizlerde Ki-kare ve t testi kullanılmış ve değerlendirmelerde $p < 0.05$ düzeyi anlamlı olarak alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmada yer alan müdahale ve kontrol grubundaki kadınların tanımlayıcı bazı özellikleri ile yöntem kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli faktörlere göre dağılımı Tablo I'de verilmiştir.

Tablo'da görüldüğü gibi, tanımlayıcı özellikler veya ileride aile planlaması yöntemlerini kullanmayı etkileyebilecek çeşitli faktörler açısından gruplar arasında bir farklılık yoktur. Sadece, gebeliği sırasında aile planlaması eğitimi

alanların oranı, kontrol grubunda daha fazla olarak bulunmuştur. Öte yandan, başka çocuk istediğini belirten kadınların tamamı, bunu en az iki yıl sonra istediklerini ifade etmişlerdir.

Kadınların eşlerinin yaşları, meslekleri ve öğrenim durumları açısından da gruplar arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Müdahale grubunda bulunan kadınların eşlerinin yaş ortalaması 28.8 ± 5.7 , kontrol grubundakilerin ise 29.3 ± 5.7 'dir ($t=0.42$, $p>0.05$). Müdahale grubundaki eşlerin % 54.0'ı işçi, % 24.8'i esnaf, % 8.0'ı memur, % 6.6'sı işsiz ve % 6.6'sı diğer meslek gruplarındayken; kontrol grubundaki aynı oranlar sırasıyla % 57.0, % 22.0, % 8.1, % 7.3 ve % 5.6'dır ($\chi^2=0.46$, $SD=4$, $p>0.05$). Müdahale grubundaki kadınların eşleri arasında herhangi bir okul bitirmeyenler % 2.2, ilkökul mezunları % 59.1, ortaokul mezunları % 14.6 ve lise ya da daha üzeri okul mezunları % 24.1 iken; kontrol grubunda bu oranlar sırasıyla % 3.3, % 61.8, % 15.4 ve % 19.5'dir. ($\chi^2=1.0$, $SD=3$, $p>0.05$).

Araştırmaya alınan kadınların doğurganlık ölçütleri Tablo II'de gösterilmiştir.

Tablo'dan da takip edilebileceği gibi, müdahale ve kontrol gruplarına alınan kadınların doğurganlık ölçütlerine göre dağılımlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmaya alınan kadınların % 38.5'i gebe kalmaya karar vermeden ya da istemeyerek gebe kalmadan önceki dönemde hiç AP yöntemi kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Kadınların gebeliklerinden önceki dönemlerinde yöntem kullanma durumu Tablo III'de sunulmuştur.

Müdahale grubundaki kadınların % 32.8'i, kontrol grubundaki kadınların % 36.6'sı daha önce modern bir yöntem kullanmasına rağmen, gruplar arasında önemli bir fark tespit edilememiştir. Doğumdan sonraki altıncı ayda yapılan kontrollerde; araştırmaya alınan kadınların sadece % 11.9'u (31 kişi) loğusalık döneminde sağlık kontrollerinin yapıldığını ifade etmişlerdir. Müdahale grubunda doğum sonrası sağlık kontrolü yapıldığını belirtenlerin oranı % 16.1 iken (22 kişi), kontrol grubunda bu oran % 7.3 olarak (9 kişi) tespit

edilmiştir. Müdahale grubunda sağlık kontrolü yapılma oranı istatistiksel olarak anlamlı ölçüde daha fazla bulunmuştur ($\chi^2=3.92$, $SD=1$, $p<0.05$). Ancak, kadınların doğum sonrası dönemde araştırmacının eğitimi dışında aile planlaması eğitimi alma durumu incelendiğinde, müdahale grubundaki kadınların % 20.4'ü, kontrol grubundakilerin ise % 22.8'i doğum sonrası dönemde araştırmacının eğitimi dışında aile planlaması eğitimi aldığını belirtmişlerdir ($\chi^2=0.09$, $SD=1$, $p>0.05$).

Doğumdan sonraki altıncı ayda kadınların % 80.4'ünün yöntem kullanmakta olduğu tespit edilmiştir. Kontrol grubunda % 71.5 olan bu oran, müdahale grubunda % 88.3'e yükselmektedir ($\chi^2=10.53$, $SD=1$, $p<0.01$). Müdahale grubunda saptanan yüksek orandaki yöntem kullanımı, hem modern hem de geleneksel yöntemlerde gözlenmekteyse de, modern yöntem kullanımında daha belirgindir. Gruplara göre yöntem kullanma durumu Tablo IV'de verilmiştir.

Tablo IV'ten de görülebileceği gibi, doğum sonrası altıncı ayda müdahale grubunun % 54.7'si etkili bir yöntem kullanırken, bu oran kontrol grubunda % 40.6'dır. Müdahale grubundaki yöntem kullanma oranının, istatistiksel olarak önemli ölçüde yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$).

Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası aile planlaması yöntemi kullanma durumu Tablo V'de karşılaştırılmıştır.

Yöntem kullanma oranında eğitim öncesi ve sonrası arasındaki artış, müdahale grubundaki kadınlarda % 26.3 iken, kontrol grubundaki kadınlarda % 10.6'dır ve gruplar arasındaki bu farklılık istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p<0.01$).

Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası etkili aile planlaması yöntemi kullanma durumu Tablo VI'da gösterilmiştir.

Etkili yöntem kullanma oranında müdahale grubundaki kadınlarda eğitim öncesine göre % 21.9 oranında artış saptanmışken, kontrol grubundaki kadınlardaki artış % 4.0 olarak bulunmuştur ($p<0.01$).

Tablo I. Araştırmaya alınan kadınların çeşitli özelliklerine göre dağılımı

Özellikleri	Müdahale Grubu (n=137)		Kontrol Grubu (n=123)		Toplam (n=260)		χ^2	p
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
<i>Yaş grubu</i>								
15-19 yaş	27	19.7	19	15.4	46	17.7		
20-29 yaş	83	60.6	84	68.3	167	64.2	1.69	>0.05
30 yaş ve ↑	27	19.7	20	16.3	47	18.1		
<i>Mesleği</i>								
Ev Hanımı	134	97.8	121	98.3	255	98.0		0.55*
Çalışıyor	3	2.2	2	1.7	5	2.0		
<i>Öğrenim durumu</i>								
İlkokul ve altı	10	7.3	15	12.2	25	9.6	3.02	>0.05
İlkokul mezunu	100	73.0	87	70.7	187	71.9		
Ortaokul mez.	10	7.3	11	9.0	21	8.1		
Lise ve ↑	17	12.4	10	8.1	27	10.4		
<i>Aile Tipi</i>								
Çekirdek Aile	70	51.1	78	63.4	148	56.9	3.52	>0.05
Geniş Aile	67	48.9	45	36.6	112	43.1		
<i>Kaçıncı Çocuk olduğu</i>								
1	55	40.1	39	31.7	94	36.2	3.48	>0.05
2	43	31.4	50	40.7	93	35.8		
3	22	16.1	16	13.0	38	14.6		
4 ve ↑	17	12.4	18	14.6	35	13.4		
<i>Bu çocuğa isteyerek gebe kalanlar</i>								
	104	75.9	87	70.7	191	73.5	0.65	> 0.05
<i>Doğum öncesi bakım alanlar</i>								
	130	94.9	118	95.9	248	95.4	0.01	> 0.05
<i>Gebeliğinden önce AP eğitimi alanlar</i>								
	21	15.3	29	23.6	50	19.2	2.33	> 0.05
<i>Gebeliği sırasında AP eğitimi alanlar</i>								
	12	8.7	22	17.9	34	13.1	3.98	< 0.05
<i>Bundan sonra başka çocuk isteyenler</i>								
	65	47.4	50	40.7	115	44.2	0.95	> 0.05

*Fisher

Tablo II. Araştırmaya alınan kadınların doğurganlık ölçütleri

ÖLÇÜTLER	Müdahale Grubu (n=137) X±Sd	Kontrol Grubu. (n= 123) X±Sd	Toplam (n= 260) X±Sd	t	p
Toplam gebelik sayısı	2.39±1.57	2.60±1.50	2.49±1.54	1.12	>0.05
Canlı doğum sayısı	2.07±1.19	2.10±1.18	2.08±1.18	0.27	>0.05
Yaşayan çocuk sayısı	2.01±1.13	2.08±1.17	2.04±1.15	0.52	>0.05
Ölen çocuk sayısı	0.09±0.33	0.06±0.28	0.08±0.31	0.59	>0.05
Ölü doğum sayısı	0.04±0.20	0.10±0.30	0.07±0.26	1.92	>0.05
Düşük/kürtaj sayısı	0.28±0.68	0.40±0.62	0.33±0.66	1.48	>0.05

Tablo III. Araştırmaya alınan kadınların daha önce aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Modern yön. Kullanmış Sayı	%	Geleneksel yön. Kullanılmış Sayı	%	Yöntem Kullanmamış Sayı	%	Toplam Sayı	%
Müdahale grubu	45	32.8	40	29.2	52	38.0	137	100.0
Kontrol grubu	45	36.6	30	24.4	48	39.0	123	100.0
Toplam	90	34.6	70	26.9	100	38.5	260	100.0

$$x^2=0.84, \quad p>0.05$$

Tablo IV. Araştırmaya alınan kadınların doğum sonu altıncı ayda aile planlaması yöntemi kullanma durumu

GRUPLAR	Modern yön. Kullanmış Sayı	%	Geleneksel yön. Kullanılmış Sayı	%	Yöntem Kullanmamış Sayı	%	Toplam Sayı	%
Müdahale Gr.	75	54.7	46	33.6	16	11.7	137	100.0
Kontrol Gr.	50	40.6	38	30.9	35	28.4	123	100.0
Toplam	125	48.1	84	32.3	51	19.6	260	100.0

$$x^2=12.12 \quad p<0.01$$

Tablo V. Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası aile planlaması yöntemi kullanma durumu

Gruplar	Yöntem kullananlar			Eğitim sonrası	Fark
	Son gebelik öncesi				
Müdahale Grubu	137	85	62.0	121	26.3
Kontrol Grubu	123	75	61.0	88	10.6
Toplam	260	160	61.5	209	18.9

$t=3.22, p<0.01$

Tablo VI. Araştırmaya alınan kadınların eğitim öncesi ve sonrası etkili aile planlaması yöntemi kullanma durumu

Gruplar	Etkili Yöntem kullananlar			Eğitim sonrası	Fark
	Son gebelik öncesi				
Müdahale Grubu	137	45	32.8	75	21.9
Kontrol Grubu	123	45	36.6	50	4.0
Toplam	260	90	34.6	125	13.4

$t=4.11, p<0.01$

TARTIŞMA

Aile planlaması yöntemlerinin kullanımı ile, hem kadınların uygun zaman ve aralıklarda çocuk sahibi olmaları sağlanabilir, hem de böylece kendilerinin ya da çocuklarının sağlığı korunabilir. Bu yöntemlerin yaygın bir şekilde ve doğru olarak kullanımını sağlayacak en önemli unsur, sağlık personeline yapılan eğitimlerdir. Ülkemizde, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun gereği çıkarılan 154 sayılı yönerge ile, bu eğitimlerin gebelik öncesi, gebelik ve lohusalık dönemlerinde verilmesi, sağlık ocaklarına (ebeler başta olmak üzere) bir görev olarak verilmiştir (9). Sağlık Bakanlığı, bu AP danışmanlığının özellikle prenatal dönemde verilmesi halinde daha başarılı olacağını belirtmektedir (10). Ancak bu eğitimlerin istenilen düzeyde gerçekleştiği söylenemez. Ülke

düzeyinde yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında (TNSA), gebeliği sırasında AP konusunda bilgi aldığını belirtenlerin oranı % 27.1'de kalmaktadır (11). Çalışmamızdaki kadınlardan gebeliği ya da lohusalığı döneminde AP eğitimi aldığını ifade edenlerin de % 20 civarında olduğu görülmektedir. Yani, doğum zamanı gelen her beş kadından yaklaşık dördününün AP konusunda yeterli bilgilendirilmediği ve belki de bundan sonrası için bir kararının olmadığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan doğumlarını sağlık kurumlarında yapan kadın sayısının son yıllarda giderek arttığı görülmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre, 1993 yılında doğumların % 59.5'i sağlık kuruluşlarında yapılmışken, bu oran 1998'de % 73.0'a yükselmiştir (12). Doğumu hemen takip eden dönem de, kadınların kontraseptif

yöntemlere en sıcak baktığı ve yüksek oranda kabul ettiği bir dönemdir ve bu dönemde uygulanan AP yöntemlerinde yüksek başarı ve yönetime uyum bildirilmektedir (13,14). Ancak, genellikle kadınların doğumun gerçekleştiği sağlık biriminden de aile planlaması danışmanlığı ya da herhangi bir yöntem almadan ayrıldıkları gözlenmektedir. Aile planlaması danışmanlığı alamayan ve etkili kontraseptif yöntemlere ulaşamayan yeni doğum yapmış kadınların, eğer gebeliği süresince de bilgilenedilerse, kısa süre içinde tekrar gebe kalabilecekleri aşıkardır. Oysa, doğumevleri ve doğum yapılan diğer birimlerde, doğumdan sonra, kadın taburcu edilene kadar çeşitli eğitimler için oldukça yeterli zaman vardır ve bu sürede AP eğitimi ya da uygulaması yapılması kadınlardaki bu riski azaltabilir.

Bu dönemde yapılacak eğitimin etkisini ortaya koyabilmek için planlanan çalışmamızdaki müdahale ve kontrol gruplarına alınan kadınların sosyo-demografik ve doğurganlık özellikleri ile doğum sonrasında aile planlaması kullanmalarını etkileyebilecek çeşitli özelliklerine bakıldığında, gruplar arasında bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Her iki gruptaki kadınların daha önce yöntem kullanma durumları da benzerdir. Kadınların % 61.5'i gebe kalmaya karar vermeden ya da istemeyerek gebe kalmadan önce herhangi bir yöntem kullandıklarını belirtirken, modern yöntem kullananların oranı % 34.6'dır. Bu oranlar TNSA'da Orta Anadolu bölgesi için 15-49 yaş kadınlarda tespit edilen kullanım oranlarından (herhangi bir yöntem % 68.3, modern yöntem % 42.8) daha düşüktür (6), üstelik bu çalışma sadece Kayseri İl Merkezinde, yani aile planlamasının daha fazla kullanıldığı düşünülen kentsel kesimde yapılmıştır. Bu durum, çalışmaya alınan kadınların TNSA'ya göre daha genç yaşlarda oluşları ve % 36.2'sinin henüz ilk bebeklerini dünyaya getirmeleri ile açıklanabilir. Ülkemizde kadınların ilk çocukları olduktan sonra yöntem kullanmaya başladıkları gözlenebilmektedir. Nitekim TNSA'da da, kadınların üçte birinden fazlasının, bir çocukları olduktan sonra ilk kez yöntem kullanmaya başladıkları tespit edilmiştir (6).

Doğumdan sonraki altıncı ayda yapılan izlemelerde ise; kadınların herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanım oranını % 80.4'e yükseldiği görülmektedir. Gruplara göre değerlendirildiğinde ise, müdahale grubuna alınmış olan kadınların % 88.3'ü, kontrol grubundakilerin ise % 71.6'sı herhangi bir aile planlaması yöntemi kullandıklarını belirtmişlerdir, gruplar arasındaki bu farklılık istatistiksel bakımdan da anlamlıdır. Ayrıca, eğitim öncesi ve sonrasındaki yöntem kullanımı karşılaştırıldığında; müdahale grubunda hem genel olarak yöntem kullanımında, hem de modern yöntem kullanımında görülen artış, kontrol grubuna oranla anlamlı ölçüde yüksek bulunmuştur. Görüldüğü gibi, aile planlaması yöntemleri konusunda doğumu hemen takiben verilen eğitim, kadınların davranışlarına da yansıtılarak, genel olarak yöntem kullanımını ve etkili yöntem kullanım oranını arttırmıştır. Doğumu izleyen günlerde yapılan eğitimin etkinliğine dair çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Lübnan, Peru ve Nepal'de yapılan çok merkezli bir çalışmada doğum sonu hastanede verilen aile planlaması eğitiminin, kontraseptif kullanımını belirgin olarak artırdığı bulunmuştur (15). Nepal'de postpartum kadınlar üzerinde yapılan bir müdahale araştırmasında, doğumdan hemen sonra eğitim verilen grupta altı ay sonra kontraseptif yöntem kullanma oranının, eğitim verilmeyen gruba göre anlamlı ölçüde yüksek olduğu gösterilmiştir (16). Yine İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalarda da, doğum sonrası verilen eğitimin kadınların aile planlaması konusundaki kararını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (17,18).

Öte yandan, müdahale grubunda saptanan yöntem kullanımındaki artışın büyük bir kısmının etkili yöntemlerin artışı şeklinde olduğu görülmektedir. Eğitim sonrasında, müdahale grubunun yöntem kullanma oranındaki artış, kontrol grubuna göre yaklaşık iki buçuk kat iken (%26.3-%10.6); Modern yöntem kullanımında kontrol grubuna göre beş kattan daha fazla bir artış (%21.9- %4.0) sağlanmıştır.

Eğitimden sonra modern yöntem kullanımının arttığına ilişkin çeşitli çalışmalar vardır. Örneğin, Ankara'da kadın işçiler üzerinde yapılan bir çalışmada, eğitimden sonra modern kontraseptif yöntem kullanan kadınların oranı eğitim öncesine göre anlamlı olarak artmıştır (19). Etimesgut'ta yapılan bir araştırmada da, hem sadece kadının hem de karı-kocanın birlikte eğitildiği grupta, müdahale sonunda modern yönetime geçme bakımından anlamlı bir artış olduğu bulunmuştur (20). Kocaeli'nde yapılan diğer bir çalışmada da, doğum sonrası birinci yılda modern aile planlaması yöntemi kullanmakta olan kadınlar, müdahale grubunda önemli oranda fazla olarak bulunmuştur (% 71.5 ve % 43.0) (21). İzmir'de yapılan bir araştırmada ise eğitim sonrası yapılan izlemede, geri çekme yönteminin terk edildiği ve etkin yöntem kullanma düzeylerinde önemli oranda artma olduğu gözlenmiştir (22). Yöntem kullanmak isteyen ama bilgi eksikliği dahil, çeşitli nedenlerden dolayı geleneksel yöntemlerle korunanların modern yönetime geçişlerini sağlamak daha kolay olmaktadır.

Müdahale grubundaki kadınların, yöntem kullanımlarında saptanan anlamlı artışlar, verilen eğitimin davranışa olan olumlu etkisini göstermektedir. Doğum hizmeti veren yataklı tedavi kurumunda erken postpartum dönemde aile planlaması eğitimi vermenin, kadınların doğum sonrası dönemde hem genel hem de modern yöntem kullanmalarını arttırdığı ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde doğum, kadınların birçoğu için bir sağlık hizmeti aldığı belki de tek dönemdir. Öte yandan, yetişkinlerin hemen ya da yakın zamanda kullanabilecekleri bilgileri daha çabuk öğrendikleri de bilinmektedir (8,23). Bu yüzden fırsatlar kaçırılmamalı ve doğum yapılan sağlık kuruluşlarında doğum sonrası yapılması gereken eğitimlere aile planlaması konusu da eklenerek kadınların taburcu edilirken bu konuda daha bilinçli şekilde gönderilmeleri sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Hatcher RA, Kowal D, Guest F et al.

Kontraseptif Yöntemler. Uluslararası Basım, (Çev ed. Dervişoğlu, A.A.) İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı Yayını, No:1, Ankara 1990. ss 4-81.

2. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Aile Planlamasında Temel Bilgiler. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, İstanbul 1997. ss 1-15.
3. The Johns Hopkins University. Why Family Planning Matters. Population Reports. 1999 ; 27 (2): 1-16.
4. UNICEF. Türkiye'de Ana ve Çocukların Durum Analizi. Ankara 1996. ss 119-39.
5. UNICEF. The State Of The World's Children 2001. Oxford University Press, New York 1996. pp 118-21.
6. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998. Ankara 1999. ss 13-118.
7. Westoff C, Bankole A. The Time Dynamics Of Unmet Need An Example From Morocco. International Family Planning Perspectives 1998; 24: 12-14.
8. Özvarış ŞB. Sağlık Eğitimi ve Sağlığı Geliştirme. Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı. Ankara 2001. ss 25-56.
9. TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Sağlık Hizmetlerinin Yürütülmesi Hakkında Yönerge. Ankara-2001. ss 34-71.
10. Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Aile Planlaması Danışmanlığı Eğitim Programı. Katılımcı Çalışma Kitabı. Giyotin Grafik Tasarım. Ankara 1998. ss 63.
11. Özvarış ŞB, Akın A. Türkiye'de Doğum Öncesi Bakım. Akın A (Ed): Türkiye'de Ana Sağlığı, Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları. Hacettepe Üniversitesi, TAP Vakfı ve UNFPA. Ankara 2002. ss 208.
12. Akın A, Özvarış ŞB. Türkiye'de Doğum ve Doğum sonu hizmetlerden yararlanma. Akın A (Ed): Türkiye'de Ana Sağlığı, Aile Planlaması

- Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1998 İleri Analiz Sonuçları. Hacettepe Üniversitesi, TAP Vakfı ve UNFPA. Ankara 2002. ss 248.
13. World Health Organization. Postpartum care of the mother and newborn: a practical guide. Geneva 1998. pp 3-34.
  14. Family Health International. Postpartum contraception: Developing strategies for expanded services. Network 1990;11:1-18.
  15. Hiller JE, Griffith E. Education for contraceptive use by women after childbirth. Cochrane Database Syst Rev 2000; 2: 1-3.
  16. Bolam A, Manandhar DS, Shrestha P et al. The effects of postnatal health education for mothers on infant care and family planning practices in Nepal: a randomized controlled trial. BMJ 1998; 316: 805-811.
  17. Little P, Griffin S, Dickson N et al. Unwanted pregnancy and contraceptive knowledge: identifying vulnerable groups from a randomized controlled trial of educational interventions. Fam Pract 2000; 18: 449-453.
  18. Miller VL, Laken MA, Ager J et al. Contraceptive decision making among Medicaid-eligible women. J Community Health 2000; 25: 473-480.
  19. Sargın S. Bir tekstil fabrikasında çalışan kadın işçilerde eğitimin aile planlaması konusundaki bilgi tutum ve davranışlarına etkisinin araştırılması. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Doktora Tezi. Ankara 1998. ss 36-45.
  20. Fişek H.N, Sümbüllüoğlu K. The Effect of Husband and Wife Education on Family Planning in Rural Turkey. Studies in Family Planning 1978, 9: 10-11.
  21. Girgin M.Ö, Göktan M, Çorakçı A ve ark. Postpartum dönemde kontrasepsiyon tutumu ve etkileyen faktörler. I. Ulusal Aile Planlaması Kongre Kitabı. Ankara 1999, ss 32.
  22. Tokgöz M, Karababa AO, Doğan F. Kızılay Sağlık Ocağına başvuran 15-44 yaş grubu evli kadınların kullandıkları kontraseptif yöntemler ve bu konuda uygulanan eğitimin yöntem kullanımı üzerine etkileri. Ege Tıp Dergisi 1990; 29: 282-284.
  23. Sullivan R, Magarick R, Bergthold G et al. Klinik Eğitiminde Kullanılmak üzere Eğitim Becerileri (Çev.Şahin N). JHPIEGO 1997, ss 12-17.